Humanist

31-6
Tweewekelijkse uitgave van
het Humanistisch Verbond
Postbus 114, Utrecht
Tel. (030) 31 81 45
15 maart 1976

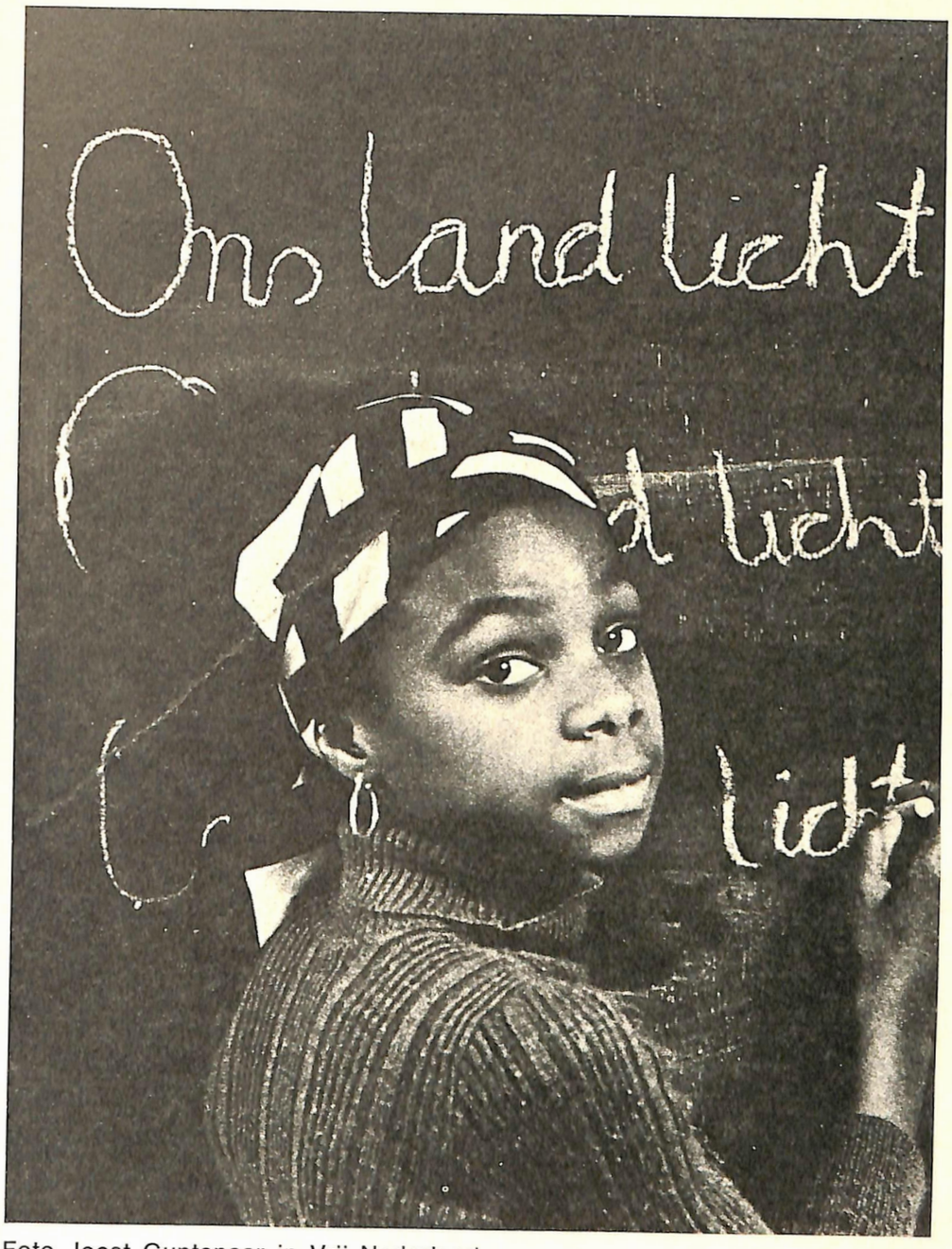

Foto Joost Guntenaar in Vrij Nederland

Discriminatie en identiteit

Na het vorige „bijzondere" nummer van Humanist ook nu een nummer dat afwijkt van wat u gewend bent. Bijna helemaal gewijd aan één onderwerp: hoe staan we tegenover de grote groepen immigranten die Nederland de laatste jaren zijn binnengetrokken en die waarschijnlijk eeuwig hier zullen blijven. Wie past zich aan wie aan. En hoe? Daarover schrijft B. J. Ong in een niet gemakkelijk, maar ons inziens belangrijk artikel en voegt er een aantal discussiepunten aan toe, die we hiernaast afdrukken.
Een blijvend actueel onderwerp, waar ieder van ons zijn mening over moet vormen. Want we kunnen praten over democratie, vrijheid, gelijke kansen en zelfverwerkelijking. Maar maken we geen verschil tussen wat we aan onszelf toekennen en aan anderen toestaan? En vooral als het gaat om mensen met een andere culturele achtergrond, een andere identiteit?

Discussiepunten

1. De nu in Nederland wonende minderheden (statenloze Zuid-Molukkers, Nederlanders van surinaamse afkomst, zelfs ook de gastarbeiders) vormen voor het allergrootste deel voor eeuwig blijvende delen van de nederlandse bevolking.

●

2. Assimilatie leidt beter tot een goede aan- en inpassing van de immigrant aan en in het immigratieland dan integratie met behoud van eigen identiteit.

●

3. De aan- en inpassing van de immigrant langs de weg van assimilatie of integratie met behoud van eigen identiteit is niet een uitsluitend minderheidsprobleem van de immigrant. Het is in dezelfde mate een meerderheidsprobleem voor de autochtone bevolking.
De immigrant moet zich willen aan- en inpassen, de autochtone bevolking moet dit mogelijk maken, moet dus aan de immigrant daartoe gelegenheid geven.

●

4. Assimilatie betekent culturele en rasvermenging.
Wil de immigrant dat?
Wil de autochtone bevolking dat?

●

5. Een succesvolle aan- en inpassing van de immigrant is onbereikbaar indien slechts vrijblijvende lippendienst daaraan bewezen wordt.
Actief daarnaar streven houdt in, dat er zo nodig van bovenaf afgedwongen wordt.
Van bovenaf betekent niet alleen „door de regering", maar ook door de spraakmakende gemeente, door de opiniemakers, de massamedia, de geestelijke leiders, dominees, priesters, onderwijzers, leraren, hoogleraren, sport- en jeugdleiders.

●

6. Indien de aan- en inpassing niet slaagt en de minderheid tot harde acties overgaat, welke repressieve maatregelen komen dan nog overeen met onze opvattingen ten aanzien van vrijheid, democratie, gelijke kansen, zelfverwerkelijking?
Maken we verschil tussen wat we aan ons zelf toekennen en aan anderen toestaan?

●

7. Waarom heeft de mens een zondebok nodig?

●

8. Waarom wordt de afwijzing (= reden tot discriminatie) van (of is het angst voor) de ander groter naarmate de uiterlijke verschijning meer verschilt van de onze?
Waarom wijzen we af?
Waar zijn we bang voor?

Hoofdbestuur

Men herinnert zich wellicht de open brief aan het hoofdbestuur, die enkele nummers geleden werd gepubliceerd, en mijn antwoord daarop namens het hoofdbestuur in het vorige nummer. Uit Hoogezand Sappemeer, waar ook de eerste brief vandaan kwam werd opnieuw een brief ontvangen, waarin het bestuur benadrukt dat men zich niet had kunnen neerleggen bij de toon die Bonger aanhield in een artikel contra Constandse. Nu ik mijn antwoord nog eens doorlees denk ik dat dit wel minder fors had kunnen zijn. Maar de bedoelingen van het bestuur van de gemeenschap Hoogezand Sappemeer waren wel duidelijk. Niettemin bemoeit het hoofdbestuur zich als regel toch maar niet met wat enkele leden in een ander blad voor of tegen elkaar schrijven, en dat dan mogelijk te scherp of wellicht niet scherp genoeg doen. De brief uit Hoogezand Sappemeer is dus in goede orde ontvangen, evenals een andere reactie, waarin men het voor H-S opneemt.

Ernstiger is een conflict in een van de Amsterdamse objecten van humanistische Bejaardenhuisvesting, omdat daar mensen met hun hele existentie bij zijn betrokken. Over dat conflict bereikten ons enkele (slecht gedocumenteerde en gestelde) geschriften, telefoontjes en een brief. Maar het is een zaak die niet onder onze verantwoordelijkheid valt, ook al zijn twee van onze hoofdbestuursleden daar uit hoofde van hun beroep bij betrokken (één inmiddels: bij betrokken is geweest). We hopen van harte dat deze zaak, compleet als zaak, er niet een zal worden waar het hoofdbestuur zich een oordeel over moet gaan vormen. Want dat zou betekenen dat de nader staanden hen niet zouden hebben kunnen oplossen en dat zou te betreuren zijn. Maar intussen is opgevallen dat publiciteit alleen een goede zaak kan zijn als er zorgvuldigheid wordt betracht. Wie maar aan doet met actie voeren, alleen omdat er een gegriefde partij is (die is er bij elke zaak praktisch altijd minstens één), en wie maar aan journalistiekt omdat er altijd wel wat te vinden is dat gegriefde partijen kwijt willen, die maakt alleen maar een rel die het uitzoeken van de werkelijke zaak bemoeilijkt.

Als opvolger van Paul Kruyswijk is benoemd tot Centraal Geestelijk Raadsman de heer R. Lukaćs (spreek uit: Lukas). De heer L. is nog jong: 28 jaar, en bijna afgestudeerd in de sociale wetenschappen. Hij is lid van het H.V. en zal nog nader ingeleid worden, ook in dit blad. Doch nu alvast: welkom.

Het Humanistisch Thuisfront is nog steeds — zoals eerder al vermeld — in grote, het bestaan van de organisatie bedreigende, moeilijkheden. Het bestuur heeft een jaarverslag van '74 uitgegeven waarin deze moeilijkheden nog al bedekt gehouden worden. Vindt er onder deze effenheid wel voldoende poging tot redding plaats? Waarom worden reorganisatie-adviezen (en besluiten) niet uitgevoerd? Is het bestuur voldoende? Hierover gaat gesproken worden.

Er waren twee punten aan de orde uit het Humanistisch Perspectief. Ten eerste de uitwerking van het punt Euthanasie. De heer Knap maakt de eindversie, die hier en elders zal worden gepubliceerd. Wat dit punt compliceert is dat er onderscheidingen zijn ingeburgerd als passieve en actieve euthanasie, en vrijwillige en onvrijwillige euthanasie, die terecht wel verschillen aanduiden, maar verschillen die toch minder essentieel zijn dan op het eerste gezicht lijkt.
Het tweede punt was de Vrije meningsuiting. Hierover was een vrij uitvoerig stuk aanwezig van de heer Sorgedrager. Na de „stormloop" die ook op deze eerste versie gepleegd werd, wil S. een tweede verzorgen. We doen er gewoonlijk drie keer over (euthanasie zelfs 4 maal) alvorens een tekst bevredigend wordt gevonden.

Ook het beleid inzake publieke uitspraken kwam ter sprake. Nieuwe hoofdbestuursleden hadden ernaar gevraagd. We konden aansluiten op nog een stuk van de vroegere ondervoorzitter Roethof, en het daarmee nog steeds eens zijn. Maar ook op deze plaats is het misschien goed om enkele hoofdregels te noemen.
Zo moeten we niet te vaak proberen de publiciteit te halen, want dan verliest men de aandacht voor ons. Twee tot vijf verklaringen per jaar is waarschijnlijk een goed niveau. Voorts moet bedacht worden dat heel wat zaken nog in de radio of op de TV aan de orde kunnen komen. Voor zaken die iets minder nadruk behoeven is dit een mooi middel. Een verdere belangrijke regel is dat er geen verklaring wordt uitgegeven tegen een belangrijke minderheid in het hoofdbestuur in, als die minderheid ernstige bezwaren heeft. Een minderheid van één is wel onvoldoende. Maar twee ernstig bezwaarden doen al aarzelen. En bij drie zeggen we dat we van een verklaring moeten afzien.

Aldus de hoofdbestuursvergadering van 20 februari 1976.

Humanist

eindredakteur: Jetske Mijs.
Druk: Lumax, Utrecht.
Redaktie-adres: Hum. Verbond, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 31 81 45.

Abonnementsprijs voor niet-leden: *f* 18,— per jaar t.n.v. Humanistische Pers, postgiro 58, Utrecht.

Het wapen

Een paar weken geleden hoorde ik in een van onze Humanistische radio-uitzendingen een kwieke meneer van 79 jaar, waar ik met genoegen, maar toch ook met verbazing naar geluisterd heb. Met genoegen, omdat het altijd prettig is, als mensen op een hoge leeftijd nog actief zijn, zich goed kunnen uitdrukken en blijk geven er lichamelijk en geestelijk nog helemaal bij te horen. Deze meneer rijdt auto en hij gaat in zijn nog zeer jeugdig enthousiasme zelfs zover, dat hij de woorden „oud" en „bejaard" 't liefst maar zou willen schrappen, geloof ik, althans waar het hemzelf betreft. Hij verklaarde tenminste het niet zo plezierig te vinden, dat hij in het verzorgingshuis, waar hij een zelfstandige flat bewoont, altijd zoveel OUDE mensen op de gangen tegenkomt. Deze tegenstrijdigheid verwonderde me een beetje, maar het stelde me ook wel weer gerust, want waar zou je die bepaalde groep mensen, die niet zo piep meer zijn, anders mee moeten aanduiden, als je ze niet „oud", „ouder", „ouder wordend" of „bejaard" mag noemen!
„Wat ben ik dan een lummel", reageerde een heel dierbare vriend van ons. Hij woont pas met zijn vrouw in een verzorgingshuis, hij rijdt geen auto meer, hij is best tevreden en heeft fijne contacten met andere bewoners. „En wat dat „oud" aangaat, ja, als ik in de spiegel kijk, zie ik echt geen jongen meer!"
En dan vraag ik me toch af, is degeen, die lichamelijk niet zo kwiek meer is, nu echt minder waard, dan iemand, die blijkbaar over een ijzeren gezondheid beschikt? Is het dan een persoonlijke verdienste, dat je geen hartinfarct gehad hebt en geen versleten knieën hebt, zodat je met een stok moet lopen? Soms doet het ook wel eens wat kinderlijk aan, als oudere mensen zo tegen elkaar opbieden in 't jong blijven. Onlangs was er op de TV bij Willem Duys een 84 jarige baas, die nog op z'n duimen op de rand van een tafel kon staan en op z'n hoofd op een stoel. Iedereen vond dat dood-eng, maar hijzelf was er reuze trots op blijkbaar. Een grenzeloze bewondering heb ik voor die bejaarde mensen, die zeggen: „Oké, ik ben oud, ik weet, dat ik een heleboel dingen niet meer kan, maar ik ga er niet om zitten treuren, ik maak ervan, wat ervan te maken is en ik geniet zoveel mogelijk van het leven."
Wat dat genieten, vooral bij de nog zelfstandig wonende bejaarden vaak zeer in de weg staat, is de ontzettende angst, waarmee deze mensen in vele gevallen leven. In Amsterdam bijvoorbeeld durft geen enkele bejaarde 's avonds meer de straat op. En daar zitten ze dan in hun eentje bij de TV, met drie, vier sloten en kettingen op de buitendeur en in de benedenhuizen barricaderen ze ramen en tuindeuren met stoelen en tafels. Sommigen hebben twee of drie naambordjes aan de deur, om toch maar te suggereren, dat ze niet alleen wonen en als er onverwachts gebeld wordt, verstijven ze en doen niet open.
Op een van mijn bezoeken voor opname in een verzorgingshuis kwam ik bij een alleenstaande man in een benedenhuis. Hij had z'n bed naar de huiskamer gesleept, lekker warm en sliep dus aan de straatkant. Op mijn vraag, of hij bang was om alleen te zijn, greep hij onder 't bed en haalde een bijl tevoorschijn. Onder z'n hoofdkussen lag een dolk en binnen handbereik was er een knop, waarmee hij een loeiende sirene in werking kon stellen. „'k Heb alleen niet zoveel kracht meer", zei hij spijtig, terwijl hij de bijl op z'n hand woog, „maar ja, wat wil je hè, ouderdom komt met gebreken!"

Ans Spigt

Vertrek Paul Kruyswijk

Per 1 maart van dit jaar heeft de Centraal Geestelijk Raadsman, Paul Kruyswijk, de dienst van het Humanistisch Verbond verlaten. Ruim zestien jaar heeft hij zijn beste krachten aan de humanistische geestelijke verzorging gegeven. In september 1959 werd hij tweede man voor de plaatselijke geestelijke verzorging, en in 1967, na het vertrek van Daan d'Angremond, kreeg hij alleen de volle verantwoordelijkheid voor deze tak van dienst te dragen. Al die tijd heeft hij zich met volledige inzet aan het werk gewijd. Tallozen in het Verbond en daarbuiten hebben hem in deze periode leren kennen als een warmvoelend en innemend mens, die zich geheel openstelde voor de problemen, waarmee hij te maken kreeg, en vooral voor de mensen achter de problemen.

Paul's sterke punt is altijd geweest zijn open belangstelling en oprecht meegevoel; maar hij was ook steeds een bindende kracht onder de medewerkers, die konflikten niet opblies, maar wist te beheersen. Zijn werk heeft hij moeten doen met heel weinig middelen onder vaak heel moeilijke omstandigheden.

Hij was een slecht „public relations man" voor zichzelf – men zou haast zeggen integendeel! – maar hij heeft kans gezien al die jaren een niet onaanzienlijk corps van vrijwilligers gaande te houden. Daarbij stond hij altijd open voor nieuwe ideeën en nieuwe vormen van aanpak, waarmee hij ook zelf graag experimenteerde. Voor dit alles zijn wij hem veel dank verschuldigd.

Paul Kruyswijk gaat nu werken in een crisis-centrum in Utrecht en wij zijn er van overtuigd, dat dit direkte werk met mensen in crisissituaties hem veel voldoening zal geven. Hij blijft natuurlijk – dat hoeft nauwelijks vermelding – in onze kring, en wij hopen hem nog vaak tegen te komen met zijn altijd nog jongensachtig enthousiasme. Wij wensen hem het allerbeste toe in zijn verdere loopbaan en zijn leven.

J. v. P.

De nieuwe raadsman

Tot **Centraal Geestelijk Raadsman voor de plaatselijke geestelijke verzorging** is benoemd:

R. Lukaćs (spreek uit Lukas)
Van Breestraat 192 hs, Amsterdam.

De heer Lukaćs is 28 jaar, gehuwd (een kind) en lid van het h.v.
Hij studeert sociologie aan de V.U. (studeert over 1½ jaar af) en volgt de H.O.I.-opleiding.
Ervaring: 1 jaar als maatschappelijk werker Soc. Dienst Gemeente Amsterdam. (Als vrijwillige medewerker): uitvoering van een opvangproject voor jongeren in Amsterdam.

Met vertrouwen

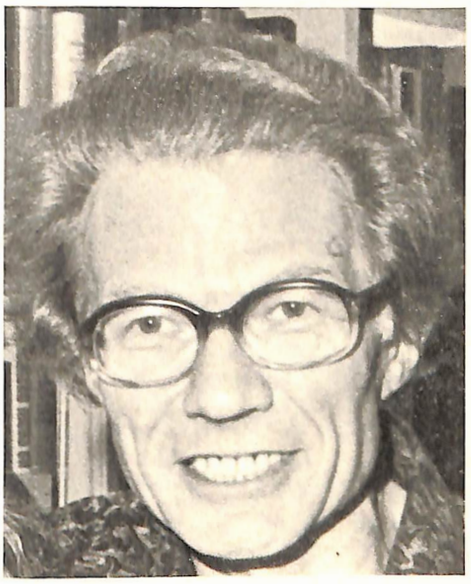

Inhoudelijk heb ik al afscheid genomen, ook in dit blad. Enkel wat zakelijke mededelingen zijn nog nodig.
Er is, in principe, een opvolger gevonden. Iemand aan wie ik, ook van mijn kant, het werk met vertrouwen overdraag. Wanneer het tot definitieve afspraken komt, zou hij op 1 april of 1 mei in dienst kunnen treden.

Vanaf 1 maart is de functie dan een of twee maanden vacant. We hebben een opvang-regeling gemaakt, die loopt via het centraal bureau, Oude Gracht 152 Utrecht, 030-318145.
Wat mijzelf betreft, ik heb – eveneens in principe – een functie aanvaard bij een opvangcentrum voor mensen in krisis-situaties. Dat is voorlopig voor een jaar, zodat ik mogelijkheden houd voor heroriëntatie op langere termijn.
Mijn privé-adres is Schoolstraat 6, 030-317123; bgg en in weekends 020-981719.

Paul Kruyswijk

Hoge salarissen bij het Humanistisch Verbond?

In „Humanist" van 1 februari jl. stond een advertentie waarin sollicitanten werden opgeroepen voor de functie van raadsman/vrouw voor de humanistische geestelijke verzorging in de krijgsmacht. De vermelde salarissen gaven sommige leden aanleiding tot het stellen van de vraag: „Waarom het arme H.V., dat altijd steen en been klaagt over tekorten. zulke hoge salarissen kan betalen".
Het is daarom goed te vermelden dat deze geestelijke raadslieden de status van rijksambtenaar hebben en volledig door het ministerie van defensie worden betaald, volgens de daar geldende salarisschalen.
De salarisschalen van het H.V. zien er – zacht gezegd – een tikkeltje anders uit.

Directeur H.V.

Beroepskode geestelijke raadslieden

Op woensdag 18 februari j.l. kwam een groot aantal geestelijk raadslieden in ziekenhuizen, verpleeginrichtingen en bejaardentehuizen bijeen in het Erasmushuis op de Oude Gracht in Utrecht om met de Centraal Geestelijk Raadsman Cees van der Hulle de ontwerpberoepskode voor geestelijk raadslieden van het Humanistisch Verbond te bespreken.

Eén van de auteurs van dit ontwerp, Jaap van Praag, was 's middags aanwezig – dat werkte prettig naar 2 kanten: het was daardoor mogelijk vragen en opmerkingen zeer deskundig beantwoord te krijgen, terwijl Jaap van Praag zich een duidelijk beeld kon vormen van wat er ten aanzien van de kode leeft onder deze groep geestelijk raadslieden.

Radio & TV

TV

28 maart Nederland I 22.30 uur: **Voor-oordelen.** Alsof een mens niets meer is dan zijn lichamelijke verschijning of zijn maatschappelijke positie, matigt men zich al te vaak een oordeel over iemand aan, afgaand op uiterlijke kenmerken. Dat op deze manier vooroordelen ontstaan weet iedereen, maar dat een dergelijke beoordelingswijze vernietigend kan werken in de privé- en werksituatie, wordt veelal vergeten. Medewerking: Akteurs van de Nieuwe Komedie (Bloemgroep).

RADIO: zondag van 9.30-10.00 uur

21 maart: aktualiteiten.
28 maart: ABAL. Een kopje thee als ontwikkelingshulp. Samenstelling: Casper Vogel.
4 april: Wat hebben boeken te zeggen? Mensen praten over hun „lievelings"-boeken en wat ze eraan hebben gehad.

„Ga terug naar je eigen land als het

Nederland ondervindt al enige jaren lang tengroepen, waaronder de Zuid-Molukke Een belangrijk aspect daarbij, zo niet het aan de orde gesteld: de identiteitscrisis succesvolle aan- en inpassing houdt een autochtone bevolking en de groep immig

Het immigrantenprobleem heeft vele aspecten. Je kunt individueel, in een klein groepje of massaal als grote groep immigreren. De overeenkomst is, dat de immigrant altijd een minderheid vormt temidden van het volk van het immigratieland. Een andere overeenkomst is, dat de immigrant als individu, als kleine groep of als grote groep blijvend deel gaat uitmaken van de bevolking van het immigratieland.
In dit opzicht is het immigrantenprobleem niet alleen een minderheidsprobleem van de immigrant, maar tegelijkertijd ook een meerderheidsprobleem van de oorspronkelijke bevolking van het immigratieland.
Het feit, dat de immigrant blijvend deel gaat uitmaken van de bevolking van het immigratieland, betekent dat de immigrant zich moet inpassen in de samenleving van dat land (dat is het minderheidsprobleem), maar dat tegelijkertijd de oorspronkelijke bevolking die inpassing mogelijk moet maken (dat is het meerderheidprobleem).
Zowel voor de immigrant(en) als voor de oorspronkelijke bevolking gaat het dan om de vraag hoe die inpassing moet plaats vinden.
Moet die inpassing plaats vinden door assimilatie of door integratie met behoud van eigen identiteit?
Assimilatie betekent een in cultureel en afstammingsopzicht geheel opgaan in de oorspronkelijke bevolking. Na enige generaties is dus de zwarte gewit of de witte gezwart, al naar gelang de kleur van de oorspronkelijke bevolking van het immigratieland.
Integratie met behoud van eigen identiteit betekent een pluriforme en multiraciale samenleving.

Wat betekent dit voor Nederland?

Nederland is in oorsprong een samenleving van mensen van germaans ras met een westers cultuurpatroon, die uiterlijk herkenbaar zijn door blond haar, blauwe ogen en een licht gekleurde huid.
Indien de immigrant zowel qua uiterlijk als qua cultuurpatroon weinig daarvan afwijkt, zijn er weinig moeilijkheden te verwachten met betrekking tot assimilatie of integratie met behoud van eigen identiteit.
Indien de verschillen met betrekking tot uiterlijke verschijning of cultuurpatroon groter worden, worden de moeilijkheden met betrekking tot assimilatie of integratie met behoud van eigen identiteit groter naarmate de verschillen groter zijn.

Het probleem waarmede Nederland sinds 1950 geconfronteerd wordt is, dat het tweemaal (de indische Nederlanders dus niet meegerekend) een golf van immigranten heeft moeten verwerken. De eerste maal een groep Zuid-Molukkers van totaal ongeveer 12.000 mensen (nu na 25 jaar aangegroeid tot ca. 35.000 mensen) en sinds kort een groep Surinamers van bijna 100.000 mensen.
Het verschil tussen deze twee immigrantengroepen is, dat de Zuid-Molukkers tot nu toe overwegend statenloos zijn en dat de Surinamers de Nederlandse nationaliteit bezitten, dus Nederlanders zijn.
Zoals gezegd, deze immigranten zullen zich blijvend vestigen in Nederland.

Sociale status

Een overeenkomst tussen deze twee groepen is verder, dat ze in sociaal opzicht oververtegenwoordigd zijn in de lagere en laagste beroepen en opleidingen en dat ze ondervertegenwoordigd zijn in de hogere en hoogste beroepen en opleidingen.
Het minderheidsprobleem voor deze twee immigratiegroepen is dus, dat ze ten eerste grote meerderheidsgroepen vormen met grote afwijkingen qua cultuur en uiterlijke verschijning en ten tweede dat ze bovendien in maatschappelijk opzicht onderaan liggen.

Er zijn ook minderheidsgroepen die kleiner in aantal zijn, zoals de uit Indonesië afkomstige Chinezen (duidelijk te onderscheiden van de uit Hongkong, Taiwan of Singapore geïmmigreerde Chinezen, die hoofdzakelijk in een zeer speciale Horecasector, de Chinese restaurants, werkzaam zijn), die vrijwel allemaal de nederlandse nationaliteit hebben en in maatschappelijk opzicht zich voornamelijk bewegen in de hogere en hoogste beroepen en opleidingen. Deze immigranten vormen noch voor zichzelf noch voor de oorspronkelijke nederlandse bevolking enige moeilijkheid.

Welk verband is er nu te leggen tussen de statenloze Zuidmolukkers en Nederlanders van surinaamse afkomst en de moeilijkheden, die de nederlandse samenleving (dus inclusief de immigranten) ondervindt door het feit dat deze immigrantengroepen blijvend onderdeel zijn gaan vormen van die nederlandse samenleving?

Hun goed recht

Als we alleen naar de symptomen kijken, dan staan we allemaal gauw klaar met ons oordeel en weten we pasklare oplossingen.
De Nederlander van nederlandse oorsprong zegt dan tegen de Nederlander van surinaamse oorsprong: „ga terug naar je eigen land als het je hier niet bevalt" daarbij en passant en gemakshalve vergetend of ontkennend, dat de Nederlander van surinaamse oorsprong hetzelfde grondwettelijk recht heeft om als Nederlander op dezelfde wijze in Nederland te leven als ieder andere Nederlander.
Of de Nederlander van nederlandse oorsprong zegt tegen de statenloze Zuid-Molukker, die voor het behoud van een eigen identiteit (daarover straks meer) zich vast klemt aan de R.M.S.: „het is geen haalbare kaart, je hebt het hier toch goed van eten en drinken" (jawel, maar dan toch in de lagere regio-

Foto: Willem Diepraam in Sticusa-journaal

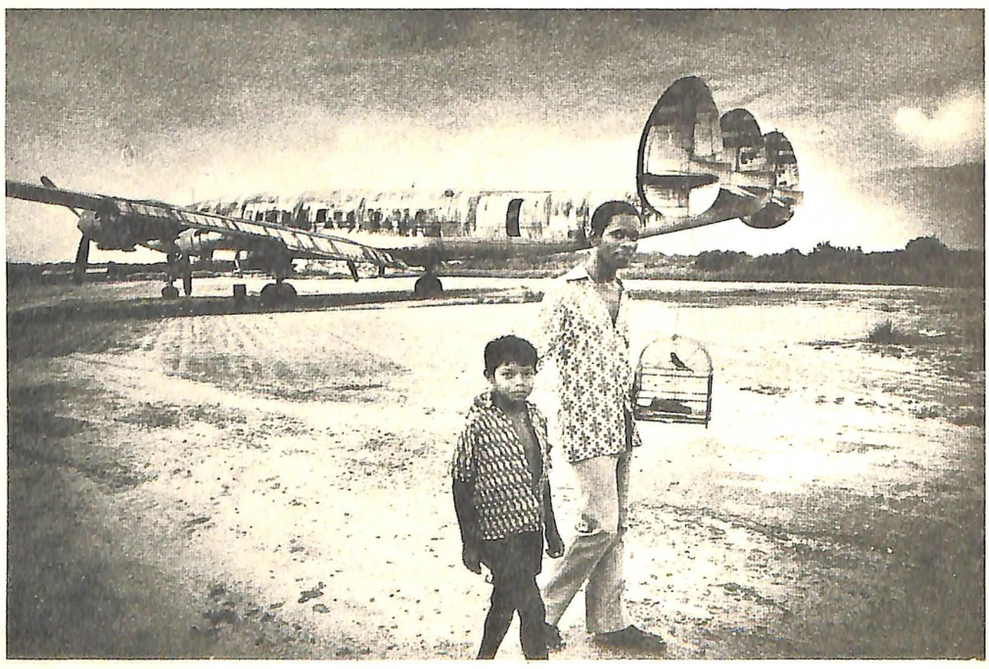

je hier niet bevalt"

door B. J. Ong

moeilijkheden met een aantal immigrans en surinaamse Nederlanders. belangrijkste, wordt tot dusverre te weinig van de tweede generatie immigrant. Een aktief streven in van beide kanten: de ranten.

nen van de maatschappij!)
En wat zegt dan de Nederlander van surinaamse oorsprong: „ik ben Nederlander en ik neem het recht, dat iedere Nederlander heeft en ik wacht geen 25 jaar zoals de Zuid-Molukkers".
En wat zegt de statenloze Zuid-Molukker: „beloofd is beloofd en daar houd ik jullie aan, desnoods met harde acties".
En wat zeggen de Nederlanders van nederlandse oorsprong weer daartegen in: „dan kondigen we de staat van burgerlijke uitzonderingssituatie af".

Het behoud van eigen identiteit

Welke betekenis heeft dat nu voor een immigrant?
De Zuid-Molukker zegt: „ik ben niet vrijwillig naar Nederland gekomen. Ik ben een onvrijwillige immigrant, ik ben op doorreis, ik blijf niet. Daarom wil ik mijn eigen identiteit bewaren. Daarom zoek ik het isolement."
De Nederlander van surinaamse oorsprong zegt: „ik ben naar Nederland gekomen omdat ik Nederlander wil blijven".
(Laten we vooral niet vergeten, dat in de jaren vijftig door het nederlandse volk bij monde van het nederlandse parlement via een wijziging van de grondwet alle inwoners van Suriname en de Antillen verklaard zijn tot Nederlanders. Het is dus geen gunst, het is een recht, een grondwettelijke recht van de Nederlander van surinaamse afkomst om Nederlander te zijn).
Merkwaardigerwijze willen de Nederlanders van surinaamse afkomst desondanks een eigen identiteit bewaren, die we zouden kunnen aanduiden met „van surinaamse origine".

Discriminatie

Wat nu ook de reden is om een eigen identiteit te willen bewaren, feit is, dat het nastreven van een eigen identiteit in de praktijk neer komt op verschil maken, op onderscheiden, op discrimineren. Natuurlijk hoeft dit niet in negatieve zin te zijn.
En niemand, ook de gediscrimineerde niet, heeft er bezwaar tegen als hij op positieve wijze gediscrimineerd wordt.
Johan Cruyff en Frits Philips vinden het fijn, dat ze gediscrimineerd worden, want daar danken ze hun comfortabele, gepriviligeerde posities aan. Wat anders wordt het als eigen identiteit (en alles wat daarmede in sociaal cultureel en psychisch opzicht mee samenhangt) uitmondt in een negatieve discriminatie. Het is dan duidelijk dat het slachtoffer, dat negatief gediscrimineerd wordt, daar helemaal niet blij mee is, noch daarom gevraagd heeft.
Het is minder duidelijk te achterhalen, waarom je een ander negatief discrimineert. Het is ook onduidelijk of bepaalde houdingen of toestanden een gevolg zijn van negatieve discriminatie. De vraag doet zich ook voor of het streven naar eigen identiteit, dat zich uit in een bepaalde vorm van isolement, of dat niet negatieve discriminatie oproept. Hieraan onmiddellijk gekoppeld kan ook de vraag gesteld worden: is de voorafgaande discriminatie niet de reden, dat je je terug trekt op een eigen, van de anderen te onderscheiden identiteit?
Is de roep om een eigen identiteit niet in wezen een klacht: „ik wil me met jullie identificeren, maar ik mag het niet van jullie. Ik kan niet zonder identiteit leven, dus dan zoek ik een eigen identiteit".

Het meerderheidsprobleem

Willen wij deze minderheidsgroepen wel in ons opnemen als gelijken? Willen wij wel dat ze zich met ons assimileren?
Dit is het meerderheidsprobleem.
Op deze fundamentele vraag moeten wij als meerderheid een antwoord zien te geven. We mogen ons daar niet aan ontrekken door ons te verschuilen achter: „zij willen zelf niet zich assimileren, zij willen een eigen identiteit, zij zoeken zelf het isolement".
Wij kunnen dit natuurlijk gemakkelijk genoeg als vaststelbaar feit constateren, maar het is en blijft — bezien vanuit onze eigen meerderheidssituatie — in hoge mate een vluchtreactie.

Het veel gehoorde verweer: „ik discrimineer niet, want kijk maar, ik heb joodse vrienden, ik heb surinaamse vrienden, ik heb Zuidmolukse vrienden, Black is beautiful, er zijn toch joden, Surinamers, Zuid-Molukkers die getrouwd zijn met blonde en blauwogige mannen en vrouwen" dit verweer is hypocriet.

Blonde en blauwogige mannen zeggen wel: „ik zou best met een joodse, surinaamse, zuidmolukse vrouw getrouwd willen zijn, want ze zijn mooi, hartstochtelijk, goed in bed en wat al niet meer".
Het is allemaal waar. Maar het is ook waar, dat dit allemaal uitzonderingen zijn die de regel bevestigen.
Namelijk de regel, dat de meerderheid de minderheid negatief discrimineert.
En als iemand, behorend tot de hogere en hoogste maatschappelijke kringen

Foto: Willem Diepraam in Sticusa-journaal

dan opmerkt: „ik behoor ook tot een minderheidsgroep, ik word ook gediscrimineerd, ik moet daar ook mee leren leven", dan is dat de hypocrisie ten top gedreven, want het gaat dan toch maar om een voor de betrokkene hoogst positieve en comfortabele discriminatie.

Rotklusjes

We kunnen ons de fundamentele vraag stellen: „kan een maatschappij überhaupt functioneren zonder een negatief gediscrimineerde groep."
Wat is er dus waar van de gedachte: „als een maatschappij geen neger heeft om te discrimineren, dan schept zo'n maatschappij zich een „neger"."
In praktisch opzicht kunnen we stellen, dat in een maatschappij altijd allerlei onaangename en minderwaardige karweitjes opgeknapt moeten worden, waar de meesten voor bedanken. Onvermijdelijk vallen deze rot klusjes dan toe aan een minderheidsgroep, die het slechtst is toegerust voor het functioneren in de maatschappij.
Deze minderheidsgroep is daarbij niet alleen voorbestemd om de rot karweitjes op te knappen, alle maatschappelijke maatregelen en krachten zijn erop gericht om deze situatie te bestendigen.
En ter rechtvaardiging van deze in morele zin toch wel verwerpelijke situatie wordt deze minderheidsgroep in negatieve zin gediscrimineerd.
Deze discriminatie is voor de meerderheid onmiskenbaar een psychische zelfbeschermingsreactie zonder welke die meerderheid anders in morele moeilijkheden zou komen.
Zelfs indien dan gezegd wordt: laten we de rotkarweitjes dan beter betalen" dan nog is dat afkopen van je eigen schuld, want je wil dat een ander dat karweitje opknapt. Want indien dan zo'n goed betaalde Nederlander van surinaamse afkomst een goed inkomen heeft, omdat

hij de door ons versmade rot karweitjes heeft opgeknapt, dan nog willen wij niet, dat hij te dicht in onze buurt komt. En zeggen wij dan ter ontlasting van ons eigen geweten: „denk je dan, dat ze het leuk zullen vinden om tussen ons in te wonen?"
En in zo'n situatie ontstaat voor de tweede generatie immigrant een identiteitscrisis.

De tweede generatie

De eerste generatie immigrant (ook de kinderen) komt uit een voor hem of haar vertrouwde omgeving in een nieuwe en meestal als vijandig ondergane omgeving. Hij zal aanpassingsmoeilijkheden hebben, die verband houden met zijn identiteit, cultuurpatroon, referentiekader, maatschappelijke positie. Maar één ding weet hij, hij weet wie hij is. Hij heeft een identiteit. Al kan hij het daar moeilijk genoeg mee hebben. Negatief gediscrimineerd worden is niet leuk en loopt al gauw uit op een gevoel van minderwaardigheid.
Indien hij desalniettemin zich na enige tijd een niet al te beroerde positie heeft verworven, dan zullen zijn in het nieuwe immigratieland geboren kinderen (de tweede generatie immigranten dus) de kans hebben deel te hebben aan vele maatschappelijke verworvenheden.
Dit kind zal thuis echter geconfronteerd blijven met het feit, dat zijn ouders eerste generatie immigranten zijn met alle daaraan verbonden negatieve aspecten. Zeer zeker zijn er positieve aspecten (en die zijn uitermate belangrijk) maar deze zullen voor dit kind nauwelijks enige waarde hebben als het er om gaat, dat dat kind zich een plaats moet verwerven in het nieuwe immigratieland.
Een probleem daarbij is dan nog dat dit kind het land van afkomst van de ouders niet uit eigen ervaring kent. Wat het wel kent uit eigen ervaring is het eigen geboorteland, dat is dus het immigratieland, de daar levende mensen.

Het kind, behorend tot een minderheidsgroep, zal in contact komen met andere kinderen en volwassenen, die behoren tot de meerderheidsgroep.
Dit kind vertoont daarbij het algemeen menselijk gedragspatroon, dat het gelijk wil zijn aan de anderen en vooral niet anders dan de anderen.
Het neemt dus graag gedragingen, normen en denkwijzen over van de overheersende meerderheidsgroep.
Het wil zich en gaat zich gedragen als de anderen, het gaat zich dus aanpassen.
En op een gegeven moment voelt het zich een met de anderen, voelt het zich gelijk aan de anderen.
En wat zeggen wij dan vertederd: „het is helemaal een zwart of bruin hollandertje, wat leuk zeg, het praat, het denkt, het doet helemaal precies zoals wij".

Dat hoort, merkt of voelt dat kind en op dat moment constateert dat kind: „hé, ik ben toch niet hetzelfde, waarom zeggen ze het anders zo tegen mij, waarom doen ze anders zo tegen mij."
De eerste kiem van een identiteitscrisis is dan gelegd.

Minder gelijk dan anderen

En naarmate het kind ouder wordt worden dergelijke ervaringen talrijker.
Het ervaart, dat het op bijna niet aanwijsbare of bijna niet noembare wijze, op zeer subtiele wijze, minder gelijk is dan de anderen, die meer gelijk zijn (George Orwell: Animal Farm).
De statistieken bewijzen het: ondervertegenwoordigd in de hogere en hoogste beroepen en opleidingen en oververtegenwoordigd in de lagere en laagste beroepen en opleidingen.
Het kind meende een identiteit te hebben, namelijk dezelfde identiteit als alle kinderen om zich heen. Uit de praktijk ervaart het echter dat het een grove misvatting was dat te denken.
De identiteitscrisis van het kind, van de tweede generatie immigrant dus is dat het niet de identiteit heeft, die het dacht te hebben. Deze identiteit wordt het ontzegd door zijn omgeving. Maar een andere identiteit heeft het niet. En op zo'n moment treedt een normale psychische verweeractie in werking: De identiteit, die je meende te hebben, wordt je ontzegd. Zonder een identiteit kan een mens niet leven. Je zoekt dus een andere identiteit. Je valt terug op het enige wat je rest. Je valt terug op de identiteit, waarop je door de meerderheid wordt teruggeworpen, de identiteit van je ouders, de identiteit van de eerste generatie immigranten, de Zuid-molukse, de Surinaamse. Je wilt dan helemaal niet meer assimileren (= de andere identiteit aannemen, die je toch ontzegd wordt) en je keert terug naar „integratie met behoud van eigen identiteit".
Je gaat je een eigen identiteit aanmeten, je gaat hersenschimmen najagen (zo noemt de meerderheid dat). Je gaat luisteren naar leiders, die je bezweren om je eigen identiteit te bewaren. Je gaat luisteren naar mensen, die zeggen, dat je maar tijdelijk in Nederland bent, dat je op doorreis bent. Je gaat denken dat je leven en sterven wilt voor je ideaal (dat is in een bepaald geval dan de R.M.S.)
Kortom, je begeeft je in een isolement, niet omdat je dat wil, maar omdat de meerderheid je geen andere keuze laat. Je wordt obstinaat, je wordt agressief en je gaat dan over tot harde acties.
En zonder dat we het goed beseffen zijn we nu terecht gekomen in een vicieuze cirkel.

Blijvend in Nederland

Maar één ding vergeten we allemaal, of we nu tot de meerderheid of tot de minderheid behoren.
De minderheidsgroepen (dus de statenloze Zuid-Molukkers en de Nederlanders van Surinaamse afkomst) blijven permanent en ten eeuwigen dage in Nederland.
De uitroep: „als het je niet bevalt, dan ga je maar terug naar waar je vandaan komt" is een kul opmerking, die niet alleen onuitvoerbaar is (over haalbaarheid gesproken!) maar het is bovendien op een ontzettende manier volkomen zinloos en het zet volkomen onnodig kwaad bloed.
De uitroep: „je bent vrijwillig gekomen (dus dat ontneemt je het recht om praatjes te hebben)" is net zo'n onzinnige kul

opmerking.
Want de Zuid-Molukkers zijn op zijn minst zonder verzet van de meerderheid op voor hun onvrijwillige basis naar Nederland gekomen en de Nederlanders van Surinaamse afkomst hebben door naar Nederland te komen alleen maar gebruik gemaakt (niet meer maar ook niet minder) van hun grondwettelijke recht, dat hen in 1950 werd toegekend door de hier te lande wonende meerderheid.
Het zou al te jammerlijk zijn als we ontkennen dat de zaak zo ligt en niet anders en dat we weigeren de consequenties daarvan te trekken.

Waar het om gaat is: Hoe willen wij allemaal (dus meerderheid en minderheid), dat de minderheid permanent en blijvend in Nederland leeft, woont, zich gedraagt.
Dat is niet alleen een minderheidsprobleem, dat is ook een meerderheidsprobleem. Willen we als meerderheid een integratie van de minderheid met behoud van eigen identiteit?

Integratie?

Wat bedoelen wij dan precies met „integratie" in het licht van de bovenvermelde over- en ondervertegenwoordigingen in beroepen en opleidingen. En wat bedoelen we met „eigen identiteit", als dat neerkomt op een isolement, een naast elkaar leven in plaats van een met elkaar leven?
Waarom willen we geen assimilatie?
Is de door ons gewilde integratie met behoud van eigen identiteit niet de gerationaliseerde afwijzing van de door ons niet gewilde assimilatie?
Willen we geen assimilatie, omdat we nu eenmaal mensen moeten hebben, die voor ons de rot karweitjes moeten opknappen?
Willen we geen assimilatie, omdat we niet willen, dat ze te dicht bij ons komen? En sussen we dan ons geweten met: „ik heb vrienden onder ze en sommigen van ons zijn zelfs met ze getrouwd".
En de minderheid?
Hebben die wat te willen? Mogen die

wat willen?
Krijgen ze überhaupt van de meerderheid de kans om zoiets te willen als assimilatie? Krijgen ze als tweede generatie immigrant niet al vanaf de geboorte te voelen, dat ze anders zijn?
Welk uitzicht biedt eigenlijk integratie met behoud van eigen identiteit, juist als dit statistisch bewijsbaar uitmondt in over- en ondervertegenwoordigingen in beroepen en opleidingen.
Wat betekent integratie dan? Betekent dat dan dat je slikt, dat je op grond van je anders zijn gedoemd bent om onder aan de maatschappij te blijven bungelen? En wat betekent dan eigen identiteit?
Wat betekent dat, als je dan op een gegeven moment tot maatschappelijk niet toelaatbare daden overgaat om die identiteit te bewaren?

Wat betekent dit allemaal, zowel voor de meerderheid als voor de minderheid, in het licht van het niet veranderbare feit, dat de minderheid voor de eeuwigheid deel uitmaakt van de totale samenleving?
Als de meerderheid en de minderheid niet in staat zijn met elkaar tot overeenstemming te komen, dan zijn in het licht van de nu bestaande praktijken harde acties niet te voorkomen. Maar onvermijdbaar volgen daarop tegenmaatregelen, repressie, afkondiging van de burgerlijke uitzonderingssituatie.
De zogenaamde zachte discriminatie gaat dan over op harde discriminatie.
En dan is een goede minderheid alleen nog maar de dode minderheid.
Is hiermede dan de zaaak opgelost?
Totaal niet!
Want zoals gezegd: als er geen neger is, dan wordt er een neger gemaakt.

Een zondebok nodig

Discriminatie en speciaal negatieve discriminatie is volgens mij in de eerste plaats het probleem van degene, die negatief discrimineert.
Pas in tweede instantie mag je het slachtoffer verwijten, dat het door zijn gedrag (agressief of kruiperig) negatieve discriminatie oproept.
Dit geldt voor individuen maar ook voor volken.
Ik speel de zaak nu op mezelf terug.
Als ik negatief discrimineer, waarom doe ik dat? Waarom heb ik een zondebok nodig waarop ik mijn eigen falen kan projecteren? Waarom kan ik en wil ik niet accepteren, dat ik ben zoals ik ben, een mens met positieve en negatieve eigenschappen? En als ik negatieve eigenschappen heb, waarom zoek ik de rechtvaardiging daarvoor dan bij mijn zondebok?
Tot slot de klassieke vraag bij discriminatievraagstukken: waarom wil een blondharige en blauwogige en lichthuidige man met een zwartharige, zwartogige en zwarthuidige vrouw naar bed en wordt hij razend als een zwarte dito dito man naar bed wil met een blondharige, blauwogige en lichthuidige vrouw?
Interessant, maar kennelijk nooit in deze zin aan de orde gesteld: wat denkt, voelt of vindt een blondharige, blauwogige en lichthuidige vrouw eigenlijk hiervan? Bij de oplossing van het gestelde probleem zijn deze punten belangrijk:
a. waarom een zondebok?
b. waarom geen rasvermenging?
c. waarom economische uitbuiting?

Geen eenheidsworst

De weg die nu ingeslagen wordt is de weg van integratie met behoud van eigen identiteit.
Het is de weg naar een pluriforme en multiraciale maatschappij, waarbij niet gestreefd wordt naar assimilatie en het creëren van één volk en één cultuur.
We willen geen eenheidsworst! We streven dus naar versterking van cultuur en rasverschillen.
In theorie is het denkbaar, dat zo'n maatschappij goed functioneert. De wetten en maatregelen kunnen op papier gelijke rechten en gelijke kansen voor iedereen, ongeacht geslacht, geloof, kleur of cultuur waarborgen.
De praktijk wijst echter uit dat dit onuitvoerbaar is.

Gelijke kansen en rechten blijken in hoge mate af te hangen van de vraag of je de macht hebt om die gelijke kansen en rechten af te dwingen.
De in moreel opzicht enige juiste handelwijze is dat de meerderheid, die de macht heeft, vrijwillig en con amore aan de minderheid dezelfde rechten en plichten toekent. En dat gaat beter via assimilatie, dan via integratie met behoud van eigen identiteit.

Bij assimilatie is de andere geen vreemde meer maar is hij iemand die tot je kring behoort. Er zijn dan niet alleen geen verstandsredenen, maar ook geen gevoelsredenen om die andere anders te behandelen.
Bij assimilatie wordt het minderheidsprobleem opgelost doordat de minderheidsgroep als zodanig wordt weggewist.
Het andere alternatief is een pluriforme en multiraciale maatschappij.
Een stabiele multiraciale samenleving is praktisch een illusie.
Wat wel kan is een multiraciale maatschappij met geweld stabiliseren, door ieder ras zijn eigen rol toe te wijzen, waarbij wel alle rassen gelijk zijn, maar het ene meer gelijk dan het andere.

Als we echter ernst willen maken met vrijheid, gelijkheid en democratie, dan moeten we ons wel degelijk gaan afvragen (hoe paradoxaal dat ook klinkt) of gelijkschakeling, cultuur en rasvermenging (hoe eerder en hoe intensiever hoe beter) niet beter is dan een pluriforme en multiraciale maatschappij door integratie met behoud van eigen identiteit. Kortom, wat betekent het en wat bedoelen wij eigenlijk precies voor ons zelf en voor de andere met vrijheid, democratie, gelijkheid, zelfbeschikkingsrecht, pluriformiteit, multiraciale maatschappij, eigen identiteit.

Een familie in Soest. Foto: Brand M. Overeem in Vrij Nederland

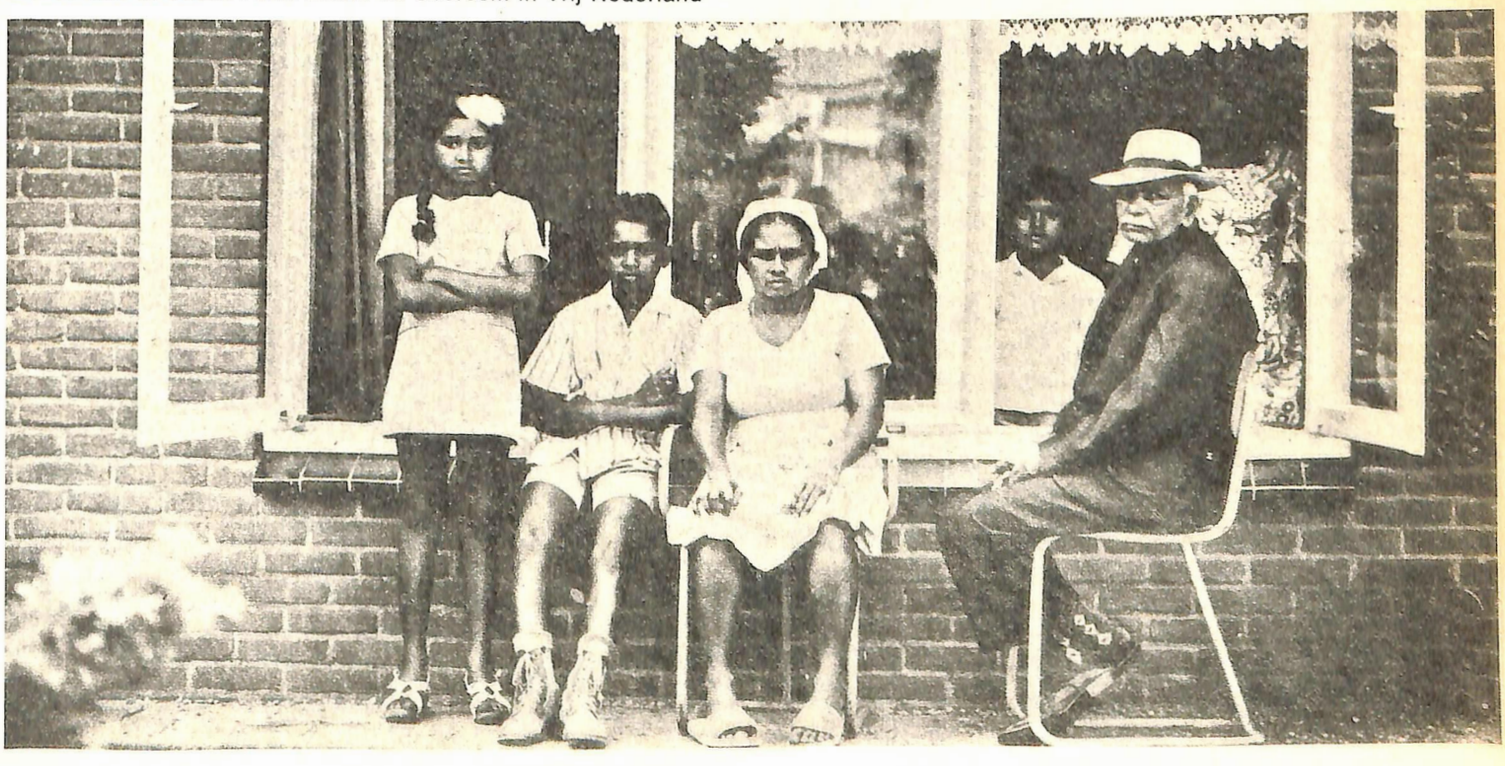

Meewerken aan de maartaktie

Het is een allesbehalve nieuwe gedachte maar toch blijft het fascinerend om te overwegen dat het praktisch humanisme praktisch uit de zorgen zou zijn als elke ingezetene van Nederland ons twee dubbeltjes schonk.

We bezaten dan in één keer een fonds van twee driekwart miljoen gulden. Het merkwaardige van deze mooie droom is dat iedereen — op een enkele uitzondering na - ons die 20 cent ook best zou willen geven maar dat wij niet in staat zijn er op de juiste manier en op het goede moment om te vragen. Je zou dit immers wel persoonlijk moeten doen en „van man tot man" in een ontspannen sfeer. Dan lukte het. U zou de proef op de som kunnen nemen door een willekeurig iemand terloops om zo'n luttel bedrag te vragen; voor 't geval u onze bewering in twijfel mocht trekken . . .

Deze gedachte heeft iets van een Tantalus-kwelling. Voor wie het vergeten is: Tantalus was die koning, die in de onderwereld voor straf in het water onder een tak vol vruchten, dorst en honger stond te lijden zonder in staat te zijn te drinken of te eten.

Het Humanistisch Verbond staat midden in een wereld waar voor honderden miljoenen wordt gedronken, gesnoept, gerookt en het Steunfonds van dit verbond kan toch maar aan een fractie van dit geld komen.

Zijn we te onbekend?

Als je een aktie op touw zet voor een duidelijk omlijnd, de gemiddelde mens sterk aansprekend „goed doel", wil het nog wel eens lukken een formidabel bedrag bijeen te brengen. We moeten hieraan wel meteen toevoegen dat de methoden die men hier nogal eens voor gebruikt ons niet zo liggen (om het voorzichtig uit te drukken). Die succesvolle akties bewijzen wel dat de mogelijkheden er **zijn**.

Trek hieruit alstublieft niet de conclusie dat ónze akties — waarvan de Maartaktie de belangrijkste is — teleurstellende resultaten te zien geven. Het tegendeel is waar. Als we het totaal bedrag aan ontvangsten delen door het aantal benaderde mensen is de uitkomst een riant bedrag per hoofd. Maar, zoals u uit het bovenstaande al begrepen hebt, we zouden zo graag het aantal hoofden drastisch vergroten. Met andere woorden: we vrezen dat we ondanks veel inspanningen toch nog te onbekend zijn om voldoende „bemind" te kunnen worden.

Maartaktie met brochure

Zoals elk jaar sturen we aan iedereen die de Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme financieel helpt of geholpen heeft en van wie het adres bekend is twee „uitnodigingen". De eerste gaat vergezeld van een machtigingskaart. De uitnodiging daarbij luidt dan ook: „machtig uw bank of de giro periodiek een (groter) bedrag op girorekening 6168 over te maken". De tweede heeft deels het karakter van een herinnering maar is tegelijk ook rechtstreeks verzoek, voor één keer een bedrag te storten. Daarom gaat bij deze „uitnodiging" een acceptgirokaart.

Uitnodiging 1 heeft deze keer de vorm van een geïllustreerde brochure van 12 pagina's. De inhoud maakt niet alleen duidelijk waarom een succesvolle Maartaktie reden tot grote tevredenheid geeft voor een veel bredere kring dan het Humanistisch Verbond alleen maar geeft ook een overzicht van de belangrijkste Steunfonds-bijzonderheden en -doeleinden.

Hieruit begrijpt u waarom deze keer voor de vorm van een brochure is gekozen . . . de Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme wil zich hiermee aan zoveel mogelijk „nieuwelingen" voorstellen.

Ter hand stellen

Uiteraard is het de bedoeling dat de brochure zoveel mogelijk gelezen wordt. Daartoe moet hem de gelegenheid geboden worden. Een brochure kan men neerleggen op plaatsen waar veel mensen komen. In wachtkamers bijvoorbeeld. Dit voorbeeld laat tegelijk weer zien dat een brochure voor ons doel beter geschikt is dan een brief. Als u ergens moet wachten waar op een tafeltje een brief ligt, zou u die dan „zomaar" gaan lezen?

Brochures kun je in stands leggen, op toonbanken, op vergadertafels, bij zaaluitgangen. Je kunt ze makkelijk uitreiken, aan mensen ter lezing meegeven . . . Kortom; de brochure maakt het u makkelijk aan de Maartaktie 1976 mee te werken. U brengt daarmee het water en de vruchten binnen het bereik van koning Tantalus!

Als u een aantal brochures wenst om mee te werken (wat veelal dus alleen maar een kwestie van neerleggen hoeft te zijn) kunt u ze aanvragen door het gewenste aantal te schrijven aan:

Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme, antwoordnummer 104 Amersfoort

U hoeft op de envelop dan geen postzegel te plakken.
Het Steunfonds dankt u hartelijk voor deze medewerking.

Amalrik, Boekowski
en de talloze bekende
en vooral onbekende anderen
die links en rechts over de wereld
verkommeren achter tralies
en prikkeldraad om hun kritiek
op het gezag, ze zouden ons
eens moeten zien, wij die geen blad
voor de mond hoeven te nemen:
als kemphanen tegenover elkaar
over de vraag of openlijk protest
tegen hun lot op dit moment
wel oirbaar is.
Tactiek het sleutelwoord,
politiek engagement de talisman
tegen schaamte en schuldgevoel.
Ons ideologisch gekrakeel
kent tijd noch zelfverwijt.

Een gedicht hoeft dit niet te heten
maar ik moest het wel kwijt.

Hanny Michaelis